

DE DRIE TOREKENS EN DE LIEVE

De eerste steen van het gebouw werd gelegd op 13.6.1489 door de voorschepen van de Keure : Jan van de Kethulle, in herinnering aan het mislukte beleg door de Duitse keizer Frederik III en zijn zoon Maximiliaan van Oostenrijk. Deze laatste was gehuwd te Gent in het Hof ten Walle, het latere Prinsenhof, op 19.8.1477 met Maria van Bourgondië. Maximiliaan werd op 9.4.1486 te Aken tot Rooms-koning gekroond. Hij was na de dood van zijn vader Duitse keizer van 1493 tot 1519. Gedurende twee periodes was hij regent over de Bourgondische Nederlanden; de eerste maal van 1482 tot 1493 tijdens de minderjarigheid van zijn zoon Filips de Schone, die hij had met Maria van Bourgondië, overleden op 27.3.1482 na een val van haar paard en een tweede maal van 1506 tot 1515 over zijn kleinzoon Karel V (Keizer Karel), na de dood van zijn zoon Filips de Schone op 25.9.1506, vader van Keizer Karel.

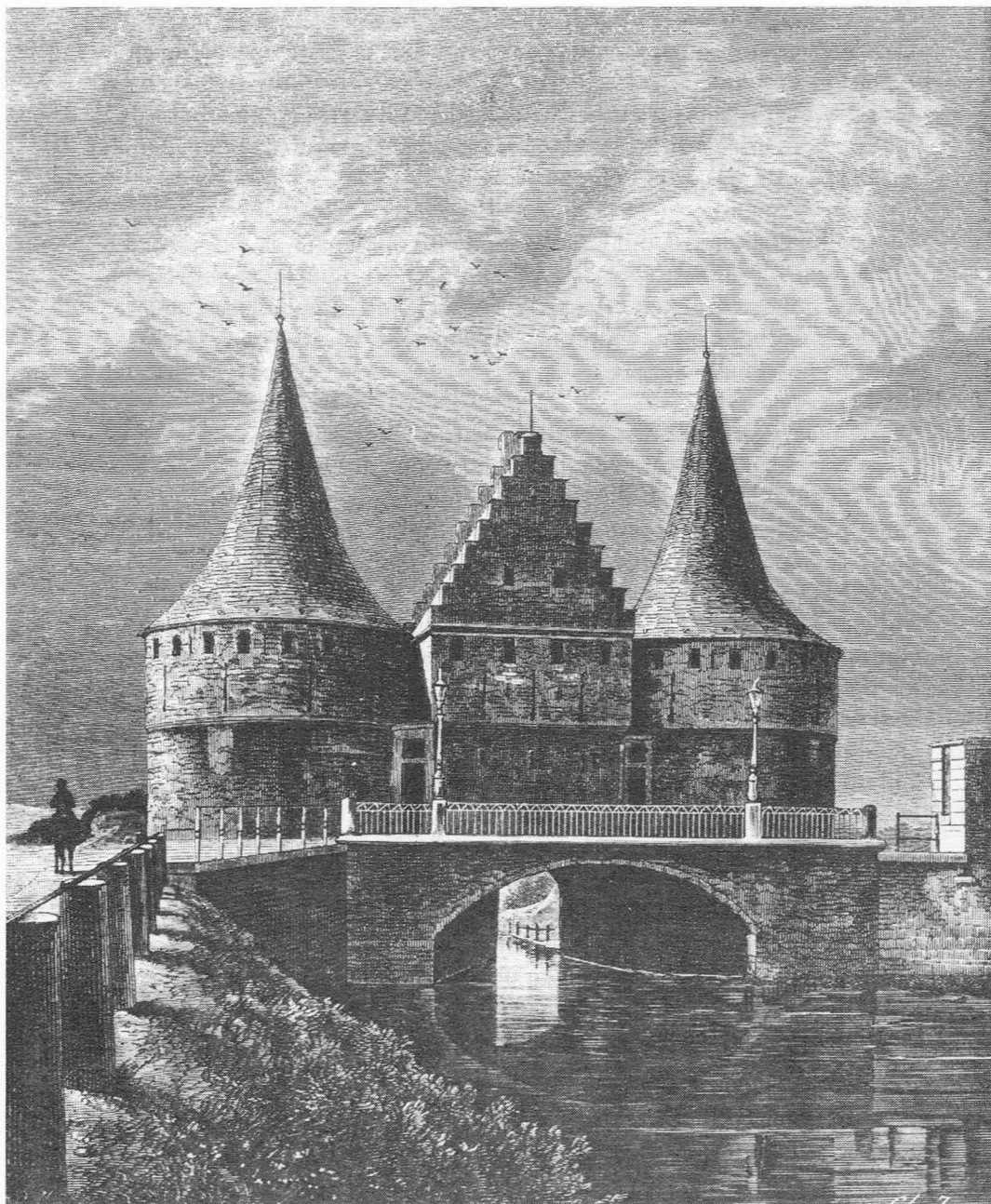
Op 27.5.1488 had de keizer te Evergem een leger samengebracht van twintigduizend Duitsers, anderen zeggen veertigduizend, om ermede naar Gent op te rukken en de stad binnen te vallen langs het noorden. Frederik kwam zijn zoon helpen in zijn strijd tegen Vlaanderen en in het bijzonder Gent.

Duizenden inwoners van Gent, al diegenen tussen de zeventien en zeventig jaar, zelfs vrouwen, die in staat waren tot werken, werden te vierklauwe opgeroepen om een hogen, aarden dam op te werpen, wat in drie dagen gebeurde. Juist aan die kant was de stad het slechtst te verdedigen.

Het Duitse leger kwam dan af om Gent te belegeren en in te nemen, maar na een beleg van veertig dagen, moesten ze op 8.7.1488, zonder resultaat en met bebloede koppen afdruipe !

Ook op andere plaatsen gelukte het hun niet de stad binnen te dringen. Dit gebeurde dank zij de weerstand en moed van de Gentse gilden en ambachten, zonder de vrouwen te vergeten, overal om hun taaie krijgs-lust zeer bekend en gevreesd.

De kanonniërs hadden zich zó duchtig geweed en er maar op los geschooten, dat ze na de gevechten de toelating kregen zich te verenigen in een wapengilde : de "Sint-Antoniusgilde", die dan in de zeventiende eeuw en later haar lokaal had in het nog bestaande, prachtig en groot gebouw aan de Sint-Antoniuskaai, tot voor kort een tehuis voor oudere vrouwen. Sedert het midden, ongeveer, van de vorige eeuw bestaat dit gild niet meer, wel is er nog een archivaris.

Afb. 1. Het Rabot. Foto Stadsarchief.

De Gentenaars streden aan het Rabot onder het bevel van de hertog van Cleef, heer van Ravestein, die een woonst had te Gent : het Hof van Ravestein tegen de Sint-Michielskerk. Er blijven daar nog enige gebouwen van over o.a. dit waar het winkeltje : "Bij Katrien" zich bevindt met de beroemde katrienspekken. De kelder, met zuilen, van de winkel is zeker uit de twaalfde eeuw !

Kregen de Gentenaars om hun taaiheid en koppigheid na de opstand tegen Keizer Karel – de zoveelste ! – in 1539, de bijnaam van Stroppen-dragers, minder is bekend dat ze in de zestiende eeuw nog een andere hadden : Crabbenisten, wat in het Middennederlands : ruziemakers, vechters betekent.

Op de plaats wáár de Drie Torekens werden gebouwd, was er op de Lieve reeds een sluis : het Rabot te Sersanderswalle, dit was de vroegere naam van Hof ten Walle en later Prinsenhof dicht ertegen.

De versterkte sluis werd opgetrokken naar de plannen van een "erfscheedere" der stad, wat landmeter betekent. Terzelfder tijd werden de Drie Torekens verbonden met de Brugsepoort en de Muidepoort door nieuwe wallen en grachten, die breed en diep waren.

Het monument werd door de Franse republikeinen verbeurdverklaard en met vernieling bedreigd. Gelukkig werden de Drie Torekens door de stad in 1807 teruggekocht om als ornament te dienen voor de huidige laan (We vergeten liefst de hoge buildings die erachter staan).

In 1807 en ervoor, was de woning van de sluiswachter nadat de Lieve had uitgedaan, verhuurd aan private personen. In voormeld jaar woonde er een oude vrouw, die men het gebouw deed verlaten wegens de slechte staat want het dak dreigde in te storten ! De middenbouw en de twee ronde zijtorens, voorzien van schietgaten en grotere openingen voor lichte artillerie, zijn in witte Balegemse of Leedse zandsteen opgetrokken, zoals de meeste bouwwerken uit de vijftiende eeuw en ook een groot deel uit de zestiende, in onze stad.

Hier volgen de opschriften, met Gotische letters in blauwen steen gekapt, buitenwaarts op de woning, maar ingevolge slijtage zeer moeilijk te lezen :

In 't jaer veertien hondert achtentachtentich mede
In wedemaent den vijfsten Sacramentsdach claer
So sloech de roemsche keysere voor Ghendt de stede
In Everghem ende lach er veertien daeghen naer
De roemsche koning laech oec voor de stede daer
Bachten walle laecht plat doe, maer het viel ten besten
Binnen derden daghe, sach men scoen eerden veste

Huut dien, als men neghen en tachtentich seyde
In wedemaent dertiene, saterdach waerchtig
An dit werc men doe den eersten steen hier leyde
By den regierers, al doe in wette voordachtig
In meenynghen de stede 't ommemuere crachtich
Naer den uutwysene begonnen des weerck present
In bescudde den goeden insetene van Ghendt.

laecht plat doe = was het plat, was het effen
wedemaent = juni
uutwysene = ontwerp, plan.

Tussen beide blauwstenen platen bevindt zich een schild met de Gentse Leeuw in witte zandsteen, maar zeer door de tand des tijds aangevreten.

Eveneens werd op de Begijnvest, tussen het Rabot en de Brugsepoort in 1489, een schans gebouwd, die de Begijntoren werd genoemd en bestond uit een rond en sterk gebouw.

Later veranderde de naam ervan in "Josse Pynhoofdtoren" naar de volgende gebeurtenis :

Josse of Joachim Pyn hield het met de vijanden (de Hollanders onder Frederik-Hendrik van Oranje) die Gent wilden bemachtigen, heimelijke gemeenschap.

Hij peilde, onder anderen, de stadsgracht langs de Begijnvest, om er de diepte ervan aan de vijand kenbaar te maken, ten einde het innemen van de stad, langs die zijde, te vergemakkelijken. Dit werd in juli 1631 ontdekt, Pyn werd gevat en als verrader, na de gebruikelijke pijniging, door de schepenen van de Keure veroordeeld om op de Vrijdagmarkt, in september 1631, onthoofd te worden.

Zijn hoofd werd tot schouwspel van de vijand en van verraders geplaatst op een ijzeren spil bovenop de toren, die vroeger ook soms "de Turre up de Sint-Lisbetteveste" werd geheten.

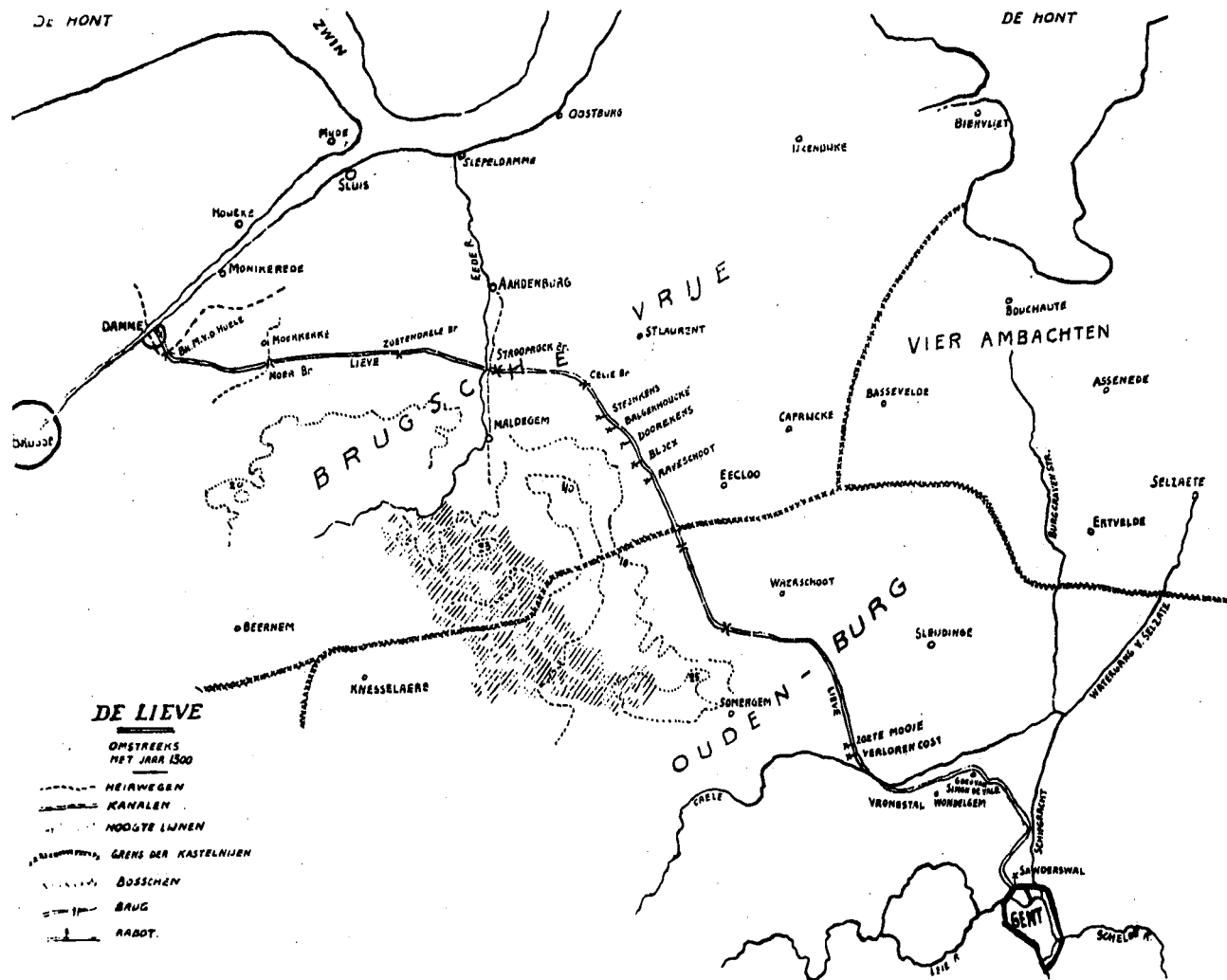
In het begin van de achttiende eeuw diende hij als kruitmagazijn en werd twee in 1860 bij de aanleg van de Begijnhoflaan.

DE LIEVE

Rabot is een Gentse uitdrukking voor "Rabat", naar het Franse woord "rabattre" = neerslaan, maar hier in betekenis van afzakken, nederlaten, dat in feite de echte naam is, dus sluis.

De Drie Torekens waren een rabot over de Lieve, nu op vele plaatsen onderbroken.

Om het water, aan de sluizen, op peil te houden, worden er balken ne-

Afb. 2. Uit het Bulletin der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde van Gent. 1929

dergelaten of opgetrokken, wat tot op heden nog gebeurt.

De Lieve was de eerste kunstmatige verbinding tussen Gent en de zee, hier het Zwin. De stad zocht een uitweg naar zee — langs Antwerpen was de weg veel te lang — ingevolge de schitterende economische toestand te Gent in die tijd.

De lakennijverheid was op haar hoogtepunt, maar de arbeiders in die tak hadden daar niets aan; het geld en de welvaart gingen in handen van de “drapiers” lakenhandelaars, die hun werklui aan een zeer pover loon te werk stelden en het bestuur der stad — naar hun willekeur — met nog andere rijkelui “viri hereditarii” of erfachtige lieden, in handen hadden. Zie daarover : “de Negenendertig te Gent”, waarvan ik een korte verhandeling schreef.

Eerst werd gedacht het kanaal te graven van Gent, langs Aardenburg, naar Slepeldamme aan het Zwin. Alles was daartoe in kannen en kruiken. Maar plots, zonder dat Gent daar iemand over verwittigde, werd in 1262 van die baan afgeweken en ging het naar Damme toe, meer land inwaarts aan het Zwin.

Het kanaal werd gegraven tussen 1251-1269. Er waren negen rabotten op de vaart en vijf bruggen, die op zijn ganse lengte eigendom en grondgebied was van Gent; ook de oevers, soms tot op een afstand van tweehonderd meter, waren dit.

Te Damme was de sluiswachter een poorter van Gent.

De vaart was enkel geschikt voor binnenschepen. De breedte verschilde tussen vijf à negen meter en de scheepjes mochten niet langer zijn dan vijf tot zeven meter, met een breedte van circa 2.30 m en een diepgang van ongeveer één meter.

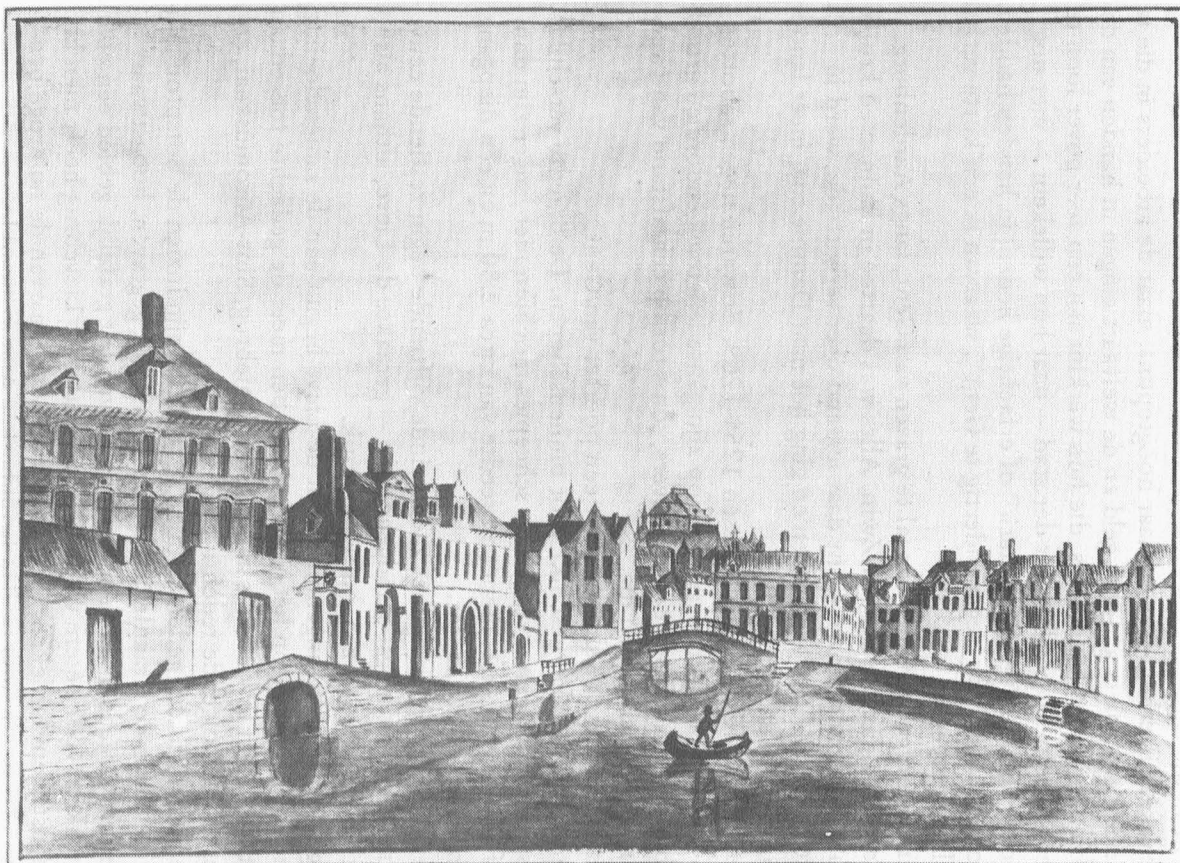
Met de verzanding van het Zwin, einde vijftiende begin zestiende eeuw — Sluis heeft het langst standgehouden — geraakte de Lieve, althans als verbinding met de zee, buiten gebruik.

Algemeen wordt aangenomen dat de Lieve begint aan de samenvloeiing met de Leie, recht op het Vleeshuis. Ik ben meer de gedachte toegedaan dat het begin te vinden is aan de Academiebrug, Sint-Antoniuskaai, en wel om de volgende reden :

De Plotersgracht, gedempt in 1870, is naar mijn inzien de oorspronkelijke Leie, aan de Kraanlei is het een doorsteek, gegraven, hoogstwaarschijnlijk, reeds in de tiende eeuw, om van het grafelijk gebied een eiland te maken, voor betere verdediging. Voorbij de Lievebrug heeft men het Augustijnenvaardeken, een tak van de Leie, waarvan de nu droge bedding met voute, nog te zien is onder het Augustijnenklooster.

Een opening in de kaaimuur, een gewelf aan de Augustijnenkaai toont aan tot waar het vaardeken liep en ik denk dat we daar het begin van de Lieve mogen situeren.

Als bijlage vermelden we de tonnemaat en afmetingen van de binnensche-

Afb. 3. Rechts : Lievebassin in 1823, een 10-tal jaren vóór de demping. Links vooraan : Het Augustijnenvaardeke. (Foto Stadsarchief)

pen die de Schelde, Leie, Durme en andere wateren in Vlaanderen en tot diep in Duitsland, Nederland en minder Frankrijk in de Middeleeuwen bevoeren, zelfs tot aan het einde van de Moderne Tijden, die we lokaliseren tussen 1492-einde van de Middeleeuwen, ontdekking van Amerika door Columbus, er zijn geschiedschrijvers die een vroegere, zelfs veel vroegere datum vooropstellen-en 1789-begin van de Franse Revolutie. Wat erna komt, tot op heden, worden de Hedendaagse Tijden genaamd. De pleiten waren lange en platte boten, die 55 à 60 tonnen goederen konden laden. Ze voerden op Leie en Schelde, en waren de grootsten. De Durmeschepen bevoerden de Durme en Sassevaart, ze hadden een laadvermogen van 20 tonnen en een lengte van circa 19 meter op een breedte van 2 1/2 meter.

Verder waren er nog kleinere schepen : de "coghe" grote en kleine, breed maar kort; de "scoude" of schuit, een klein schip met weinig diepgang; de "ertveldere" een klein schip dat ook de Lieve kon bevaren; de "seye" ook een platte schuit voor de Lieve en de "platte deene" een groter schip bestemd voor het vervoer van granen, peulgewassen, enz. Gedurende de tweede helft van de vijftiende en de zestiende eeuw hadden onze stadsmagistraten bijna geen interesse meer voor de Lieve, het kanaal gaat zijn ondergang tegemoet. Dit was een voldongen feit in de achttiende eeuw, gans buiten gebruik. In de veertiende eeuw was het nog "t scoenste juweel dat de stede heeft".

In 1613 werd een aanvang gemaakt met het graven van de Brugse vaart — de eerste naam daarvan was "Zuidleye" —, een deel der Lieve ging daaraan verloren. Te Wondelgem, om naar Damme te varen, diende een omweg te worden gemaakt. In 1615 werden de spui en het sashuis te Damme afgebroken.

In 1968 werden de grondvesten daarvan blootgelegd, even buiten de stadsomheining van Damme, in een weide iets voorbij het huidige museum van Maerlant en er wordt, wanneer er geld is, verder gegraven om nog iets meer van het kanaal te vinden.

In 1666 begon men met grote werken uit te voeren aan de Lieve, niet voor die vaart, maar wel ten voordele voor het verkeer tussen Gent en Brugge.

De Sassevaart, ook genaamd "de Nijeuvaert", waaraan in 1547, met de bijzondere toelating — privilege — van Keizer Karel, een aanvang werd gemaakt, was een groot mededinger van de Lieve.

De Sassevaart liep van Gent naar Sas-van Gent en verder door de Braakman, voorbij Biervliet, de Dullaert in de Hont of Westerschelde.

Bij het graven van het afwateringskanaal van Schipdonk tussen 1846-1851 werd de Lieve daartoe gebruikt, voor een lang deel, vanaf een plaats, iets ten noorden van Gent, genaamd Beke, tot aan Middelburg, om dan verder, evenwijdig met het Leopoldskanaal, naar zee te lopen.

In 1827 werd de Sassevaart gebruikt als bedding voor het kanaal van Terneuzen.

BIBLIOGRAFIE

- Bulletin der Mij voor Geschied- en Oudheidkunde te Gent – 1929.
- Ontdek Damme – Praktische Gids.
- J. J. Steyaert : Volledige beschrijving van Gent, 1857.
- Maurice Heins : Gand, sa Vie et ses Institutions, Tome II 1916-1920.
- Diorama Militaire, Exposition Universelle et Internationale de Gand, 1913.

Alfons DE BUCK

OPROEP AAN ONZE LEZERS

Om te kunnen voldoen aan de talrijke vragen naar oude nummers van ons tijdschrift "Ghendtsche Tydinghen", doen wij beroep op uw medewerking om afstand te doen van nummers of jaargangen die niet meer worden gebruikt.

Een overeen te komen vergoeding voor deze vriendendienst kan desnoods overwogen worden.

De inlevering gebeurt op het Documentatiecentrum (Convent Engelbertus, Groot Begijnhof, huis nr. 46, Sint-Amandsberg), alle zondagen van 10 tot 12 u.

Het D.C. is gesloten op feestdagen en in de maanden juli en augustus. Wij danken u vooraf voor uw geste.

De bibliothecaresse,
Mevr. Van Geluwe-Eggermont A.
